

Jamie Susskind: *Politika a jövőben. Életünk a technológia uralta világban.* Athenaeum Kiadó, 2022; ISBN: 9789639797840

„Politikai eszméink többségét egy olyan világ leírására álmodták meg, amely nem létezik többé. Újakra van szükségünk, és ezeken az oldalakon meg is próbáltam előadni néhányat.”

(S vajon létezett-e olyan világ valaha is? Forrásmegadás nélküli idézetek a könyvből, kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

„Útmutatást szeretnék írni, nem pedig kiáltványt. A technológiák és eszmék némelyike új és ismeretlen lehet, de legalább a célunk éppoly ősi, mint maga az emberiség: az, hogy úgy kell nézünk a világot, hogy össze tudjuk kapcsolni az idegennek szóló ámulat és az ismerősnek szóló üdvözlés mozzanatát.

„E könyv kiinduló tétele az, hogy a tudomány és a technológia kérlelhetetlen haladása szükségképpen átformálja azt, ahogyan együtt élünk, ez pedig a politikára nézve is mélyreható és dermesztő következményekkel fog járni. Sem intellektuális, sem filozófiai, sem morális téren nem állunk még készen arra a világra, amelyet teremtünk. A következő évtizedben olyan gondolkodásmódok kérdőjeleződnek meg majd, amelyekkel együtt él az emberiség több száz, vagy több ezer éve. Új viták, nézeteltérések, mozgalmak és ideológiák bukkannak fel. Legszilárdabban rögzült feltevéseink egyikét-másikát újra kell gondolnunk vagy épp teljességgel elvetnünk. *Együtt kell újra kitalálnunk*, mit is jelent szabadnak vagy egyenlőnek lenni, hogy mit jelent a hatalom vagy a tulajdon birtoklása, sőt azt is, hogy mit értünk az alatt, hogy egy politikai rendszer demokratikus. *A jövő politikája a legkevésbé sem fog emlékeztetni a múltéra.*”

Izgalmas felütés, s benne a *kulcskérdés*, vajon a modern idők tekintetében mennyire helytálló Susskind tétele a világunkról: azt valóban „mi teremtjük”, vagy mennyire inkább tőlünk már független, elsősorban gazdasági erők tevékenysége alakítja, amelyeket nem, vagy csak korlátozottan tudunk uralni. Utóbbi esetben a döntő kérdés, mennyire képesek azok az érdekeik alá rendelni a politikát. Ehhez csupán egy megjegyzést teszünk. A vállalatok sok mindent mondanak, olykor tesznek is PR- és marketingcéllal, de a tényleges magatartásukat és gyakorlatukat a cég mindenek felett álló érdeke határozza meg: hogy pénzben mérve mindinkább sikeres legyen. Magától értetődik, hogy a politikai befolyásukat is ennek szolgálatába állítják. Arra töreksenek, hogy ez a befolyás minél nagyobb legyen, sőt, ha tehetik, a politikát a számukra fontos területeken – ha közvetett utakon-módokon is – részben-egészben maguk csinálják.

Susskind finoman szólva nem etatista. *Világnézetét, mondandója értékrendi alapját* világosan megmutatja egy Yuval Noah Hararitól (Homo Deus – A holnap rövid története c. könyvéről az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2021/4. számában szólunk) átvett idézet: „Bárki, akinek volt már dolga az adóhatósággal, az oktatási rendszerrel vagy bármi-

lyen összetett bürokráciával, tudja, hogy az igazság csupán csekély jelentőséggel bír. Sokkal fontosabb, mi van az adatlapunkra írva.”

A küszöbön álló világról: „A huszadik századi politikát egyetlen központi kérdés uralta: mekkora részét határozza meg a közösségi életnek az állam, és mennyi maradjon a piacnak és a civil társadalomnak? A politikailag mostanában éretté váló nemzedék egészen másról fog vitatkozni: milyen mértékig irányítsák és igazgassák az életünket nagy hatalmú digitális rendszerek – és milyen feltételekkel. *Ez a kérdés áll a Politika a jövőben* középpontjában.

Az előrejelzések szerint a következő évtizedek során elképesztő kapacitású informatikai rendszereket fogunk kifejleszteni, amelyek némelyike rengeteg funkció tekintetében beéri, sőt felülmúlja majd az embert, még ha az 'intelligencia' terén nem is veszi fel velünk a versenyt. (Erre ne kössünk fogadásokat. Bárhogy definiáljuk is az intelligenciát, hacsak bele nem írjuk, hogy az kizárólag emberi tulajdonság lehet, a mesterséges intelligencia bizony felülmúlhat bennünket. Közgazdasági Nobel-émlékdíjakat adtak tudományos elméletekért, amelyek szerint az ember racionális lényként viselkedik a piacon, majd közgazdasági Nobel-émlékdíjakat újabbakért, már arról, hogy nem is olyan racionális. Ha azt nézzük, hogy az egyén intelligenciája mennyire képes támaszkodni közösségek kollektív intelligenciájára, azt kapjuk, hogy ha az MI-k képesek racionálisak maradni, akkor sokkal jobban tudnak majd teljesíteni ebben. Az előző számban szóltunk Yvonne Hofstetter: Láthatatlan háború – Avagy miképpen fenyegeti a digitalizáció a világ biztonságát és stabilitását c. könyvről, s ott ő is beszél 'a minden internetjéről'. Ha az MI-k a minden internetjén képesek úgy egyesíteni a tudásukat és intelligenciájukat, hogy őket ebben nem zavarják olyan tényezők, amilyenekkel az ember gyarlóságai rontják az emberi együttműködések, az eredmény szó szerint félelmetes és lehengerlő lehet – Osman P.) *Ezek a rendszerek be fognak ágyazódni a fizikai világba*, elrejtve olyan szerkezetekbe és tárgyakba, amelyeket korábban nem is tekintettünk a technológiához tartozónak. *Ember és gép, online és offline, virtuális és valóságos közti különbségek hosszú távon teljességgel el fognak mosódni.*

Ez az átalakulás *hatalmas előnyökkel jár majd a civilizációnk szempontjából. Életünk új módszerekkel gazdagodhat a játék, a munka, az utazás, a vásárlás, a tanulás, az alkotás, az önkifejezés, a kapcsolattartás, az ismerkedés, a cselekvéseink koordinálása, az egészségmegőrzés vagy az élet értelmének keresése terén egyaránt.* – Vajon az emberrel ellentétben az MI képes lesz-e szembenézni azzal, hogy az életnek talán igazából nincs is értelme, hanem az egyén képes értelmet adni a magáénak?

S akkor a feketetelevés: „Mindeközben azonban egyes technológiák felettünk fognak egyre nagyobb hatalommal bírni. Némelyikük képes lesz bizonyosfajta viselkedésre kényszeríteni bennünket, mint (hogy egy kézenfekvő példával éljünk) az önvezető járművek, amelyek egyszerűen nem lesznek hajlandók túllépni a megengedett sebességet. Mások hatalma a rólunk gyűjtött információkban fog állni. A pusztán tudat, hogy figyelnek minket, csökkenti a valószínűségét annak, hogy szégyenletesnek, bűnösnek vagy helytelennek tartott dolgokat tegyünk. Megint más technológiák meg fogják szűrni, amit a világból látunk, elő fogják írni,

hogy mit tudhatunk, meg fogják határozni, hogy miképp gondolkodjunk, illetve befolyásolni fogják, hogy hogyan érezzünk – ezáltal pedig előre meghatározzák majd a cselekedeteinket.” – Itt egy újabb alapkérdéssel kerülünk szembe: miért teszi velünk a technológia azt, amit tesz? A mai világban azért, mert erre programozták, tehát valójában nem a technológia teszi, hanem a programozó, akinek az akaratát végrehajtja. Éles különbség az is, hogy a technológia „bizonyosfajta viselkedésre kényszerít”, s ezzel uralkodik felettünk, vagy csak nem enged „bizonyosfajta viselkedéseket”, Susskind példájával az eszeveszett autózvezetést, s ettől eltekintve meghagyja a választási szabadságunkat. Hasonlóképp: „figyelnek minket” – kik és milyen céllal? Ha csak a gép, és nem tesz vele semmit, az kit érdekel? Ha viszont olyanok, akiknek így-úgy hatása lehet az életünkre, az már egészen más probléma, s a gép csak dolgozik nekik. Susskind az itt következő disztópikus jóslattal folytatja.

„Azok, akik ezeket a technológiákat ellenőrzik, egyre nagyobb mértékben fognak ellenőrizni minket, többieket is. Hatalmuk lesz, abban az értelemben, hogy képesek lesznek minket rábírníni olyan, nagy jelentőséggel bíró cselekedetekre, amelyeket egyébként nem hajtanánk végre. Egyre inkább ők fogják meghúzni a szabadságunk határait, elő fogják írni, hogy mit szabad és mit tilos megtenni. Ők határozzák majd meg a demokrácia jövőjét, felvirágoztatva vagy éppen lebontva azt. És az ő algoritmusaik döntenek majd a társadalmi igazságosság alapvető kérdéseiben, meghatározva a társadalmi javak elosztását, valamint státusz és megbecsültség szerinti hierarchiába rendezve bennünket. Mindezek következményeképpen a politikai hatóságoknak – vagyis lényegében az államoknak – jóval több eszköz áll majd rendelkezésükre az ellenőrzés céljából, mint korábban bármikor, a nagy techcégek pedig akkora hatalomra fognak szert tenni, amely mellett a modern kor bármely más gazdasági egységéé eltörpül majd.” – Ami „a politikai hatóságok” eszközeit illeti, elvben ma is törvényi szabályozás kérdése, mennyit és miként használhatnak belőlük, „a nagy techcégek” hatalma már ma is jól láthatóan egészen más kérdés, annak törvényi szabályozása/korlátozása pedig még inkább az. Susskind itt következő tétele mindezek miatt igencsak helytállóan mutatkozik.

„Ahhoz, hogy megfelelő válaszokat tudjunk adni ezekre az új kihívásokra, politikai eszméinket is radikálisan meg kell újítanunk. A nagy angol filozófus, John Stuart Mill 1873-as Önéletrajzában ezt írta: 'az emberi nem nagyszabású fejlődése mindaddig nem lehetséges, amíg nem következik be nagyszabású változás gondolkodásmódjának alapjaiban.' Eljött hát a következő nagyszabású változás ideje.”

Susskind-ról a Wikipedia: „E művét a világszék közé tartozó *London School of Economics* 2019 tíz legkiemelkedőbb könyve közé sorolta. Lawrence Lessig, a Harvard Egyetem Jogi Karának professzora, Etikai Kutatóközpontjának korábbi igazgatója méltatása: 'Kevesen értik úgy igazán a politikát. A modern technológiát még kevesebben. Susskind azon ritka gondolkodók egyike, aki érti mindkettőt.'” A Goodreads (az egyik legnagyobb könyvismertető portál, a Wikipedia szerint 2019-ben 90 millió regisztrált használója volt) e könyvét kimagasló jelentőségűnek, „mértöldkőnek” nevezi.

„A következő nagyszabású változás”: Susskind napjainkra meglehetősen apokaliptikus szcenáriót vázol fel indítással: „Politikailag már ma is egy mélyen nyugtalan korban élünk. A hírek nap mint nap véres polgárháborúkról, tömegek hontalanná válásáról, etnikai alapú nacionalizmusról, szektáriánus erőszakról, vallási szélsőségekről, klímaváltozásról, gazdasági zűrzavarról, a mindent felforgató globalizációról, növekvő egyenlőtlenségről és egy sor egyéb olyan problémáról szólnak, amelyek eléggé lehangolók ahhoz, hogysem további említést tegyünk itt róluk. A világ nincs túl jó formában – a közbeszédnek pedig ugyancsak sikerült ennek megfelelő szintre süllyednie. A politikai eliteket széles körű bizalmatlanság és megvetés övezi.” E Hieronymos Boscht idéző tájképet ezzel zárja: „Nagy a kísértés, hogy összekuporodjunk, és csak a jelen viharainak átvészelésére összpontosítsunk, és ne a jövő miatt aggodalmaskodjunk.” Ámde: „Ami nagy hiba lenne. Ha a technológia jövőjét illető mértékadó előrejelzések csak megközelítőleg is pontosak, akkor a küszöbön álló átalakulás legalább akkora jelentőséggel képes bírni az emberiség számára, mint az ipari forradalom, a mezőgazdasági forradalom vagy akár a nyelv feltalálása. A jelenlegi problémák jó része el fog törpülni mellette.” Könyve mondandójának fontos eleme pedig épp az, hogy készüljünk rá, már amennyire tudunk.

„Jósolni nagyon nehéz – különösen ami a jövőt illeti” – hangzik a Niels Bohrnak tulajdonított mondás, aki maga is sokat tett azért, hogy a fejlődés nonlineárisra váljék, s ez megnehezítsen minden extrapolációt. Susskind így beszél: „A jövővel kapcsolatban nem támaszkodhatunk tényekre, így mindenfajta jóslás szükségszerűen kockázatos és nehéz feladat. Nagyra tartom azokat, akik mégis következetes módszerességgel tesznek kísérletet erre, és ebben a könyvben is jócskán fogok támaszkodni az ő eredményeikre. De ha realisták szeretnénk maradni, annak beismerésével kell kezdenünk, hogy ezek a jóslatok igen gyakran alaposan mellélőnek. Az ezeken az oldalakon felvázolt jövő jórészt valószínűleg sohasem következik majd be, helyette teljességgel megjósolhatatlan fejlemények fognak meglepni bennünket. Mindezek figyelembevételével ugyanakkor módunkban áll észszerű és megalapozott találgatásba bocsátkozni a jövőt illetően mindannak alapján, amit a mai tudományos, technológiai és politikai trendekről tudunk. A legkockázatosabb mindenesetre az lenne, ha egyáltalán nem próbálnánk meg előre látni a jövőt.” – Itt ugyan van némi belső ellentmondás, amit az „összekuporodás” fenti elutasításának logikája old fel, s jó kérdés, a találgatásaink így mire támaszkodhatnak.

Az MI korában minden politikát szolgálhat? „Valóban nehéz felmérni olyan találmányok politikai jelentőségét, amelyeknek első pillantásra semmi közük a politikához. Amikor új eszközzel vagy alkalmazással találkozunk, általában nem az szokott lenni az első gondolatunk, hogy miképp fog az hatni a politikai rendszerre. Inkább olyan kérdések szoktak felmerülni, mint például: mire jó ez? Mennyibe kerül? Hol szerezhetnék egyet? Ez nem is túl meglepő. A technológiával mint olyannal leginkább fogyasztóként találkozunk. Ezen a szűk látókörű hozzáálláson azonban most változtatnunk kell. Ugyanazzal a fürkész tekintettel és gyanakvással kell közelítenünk a hatalom új technológiáihoz, amelyet a nagy hatalmú

politikusokkal szemben eddig is alkalmaztunk. A technológia nemcsak fogyasztókként, hanem állampolgárokként is hatással van ránk. A huszonegyedik században a digitális egyben politikai is.”

Susskind *„a hatalom új technológiáiról”* beszél, de a helyzet valójában sokkal rosszabb. Az MI korában minden digitális technológia a „hatalom” kiszolgálójává tehető, s ez messze nem csak a politikai hatalmat jelenti. Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2021/5. számában szóltunk pl. Hannah Fry: Emberek és gépek – Hogyan tartsuk a kezünkben az irányítást a mesterséges intelligencia korában? c. könyvéről, s az ő remek összegzése, ahogy a digitális világ „algoritmusaikról”, célzott számítógépi programjairól beszél: „Előbb szereznék tudomást lányunk terhességéről, mint mi magunk”; „[b]ármilyen ingyenes algoritmust használunk, fel kell tennünk a kérdést: mit is adunk cserébe? Miért kapjuk meg ezt a bizonyos szolgáltatást ’ingyen’? Mit csinál valójában az algoritmus? Az adatok és algoritmusok nemcsak a vásárlói szokásainkat tudják előre jelezni. Arra is képesek, hogy megfosszanak minket a szabadságunktól” és „[e]zek a láthatatlan programdarabkák, a modern gépek fogaskerekei mozgatnak mindent, a közösségi média hírfolyamaitól kezdve a keresőmotorokon és GPS-navigációkon át a zenei oldalak személyre szabott ajánlóig. *A modern élet infrastruktúrájának alappillérei. Mindeközben pedig titkos hatalmuknál fogva csendben és lassan átformálják, mit jelent embernek lenni.*” – Persze mindezt nem az algoritmusok teszik, hanem a felhasználóik!

A techcégekről: „A jelen legfontosabb forradalmi nem a filozófia tanszékeken, de még csak nem is a parlamentekben és a köztereken zajlanak, hanem laborokban, kutatóintézetekben, techcégeknél és adatközpontokban. És a legtöbbjüknek valamilyen digitális technológiai fejlesztés is részét képezi.” Ámde: „A techcégeknél kevés mérnök kapja azt a feladatot, hogy alaposabban gondolja át a munkája rendszerszintű következményeit. A legtöbbjüknek különféle technikai problémákat kell megoldania. A techszektorban az innováció mozgatórugója a profit, akkor is, ha a befektetők inkább az ’előbb egy jó ötlet, aztán a haszon’ hozzáállásra hajlanak. (A fejlődés megértéséhez is érteni kell, hogy ez így pontatlan. Az innovációs fejlesztések kockázatvállaló befektetői messze nem a pusztán ötletet keresik, hanem a befektetés hasznát megtermelő jelentős növekedési képességet, és hozzá az embereket, akik azt meg tudják valósítani. A haszon megfelelően megalapozott kilátása nélkül nincs komoly befektetés. Ezért is van – és ez már politika! –, hogy olyan fejlesztésekben, amelyekre a társadalomnak nagy szüksége van, de a befektetők hasznát tekintve nem eléggé ígéretesek, az államnak kell belépnie finanszírozóként. Ahogy arra a következő mondat is utal – Osman P.) Ez nem kritika: csak *semmi biztosíték nincs arra, hogy a pénzcsinálás és a világ jobbá tétele mindig egybeesik. Sőt, ahogy ebben a könyvben is sok példa mutatja: a digitális technológiát gyakran tervezik a hatalmasok és kiváltságosok nézőpontjához igazítva.*”

E könyv célja: „Az idő előrehaladtával egyre több, valóban filozofáló mérnökre lesz szükség. (Valóban? S vajon abban a rövid távon eredménycentrikus gazdasági paradigmában, amelyben ma a vállalatok működnek, mi vár a mérnökre, aki azzal kocog a cégvezetőhöz, hogy a projekt ugyan igen szép hasznot hozhat a cégnek, de társadalmilag nem kívánatos, ezért dobják el? – Osman P.) *Ennél is fontosabb lesz az, hogy mi, a többiek kritikával illessük a techcégek munkáját,* nem utolsósorban azért, mert ennek az iparágak a munkakultúrája hírhedten mentes a sokszínűségtől. (Példák következnek, mi mindenben maradnak el az igazán haladó demokrácia mai követelményeitől – Osman P.) Mint arra később még rátérnek, *sok mindent kockáztatunk azzal, hogy politikailag fontos ügyeket az embereknek arra a kis csoportjára bízunk,* akiknek a digitális technológia fejlesztése a feladatuk. („Bízunk”? De hiszen a modern berendezkedés deklarált alapja a szabadpiaci kapitalizmus, vagyis a főszabály szerint a piaci szereplők maguk döntenek a tevékenységükről. Bárkit/bármit jelentsen is ez a „bízunk”, nem ő a tettes a techóriások felemelkedésében – azok maguk teremtték meg magukat felforgató innovációikat meglovagolva. S például ki gondolta volna a Facebookról, Twitterről, mekkora politikai hatalommá válhat? – Osman P.) *Szükség lenne valamiféle elméleti keretre,* amelynek segítségével tisztán és kritikusan gondolkodhatunk a digitális innováció politikai következményeiről. *Könyvem ennek a keretnek a kialakításához remél hozzájárulni a politikaelmélet eszméinek és módszereinek felhasználásával.*”

Itt eszmefuttatás következik „*A politikaelmélet ígérete*” címmel. Belőle:

„*A politikaelmélet több okból is alkalmas a politika és a technológia kölcsönhatásának vizsgálatára.* Először is a politikai gondolkodás klasszikusai olyan bölcsességet hordoznak, amely civilizációkat élt túl. Segíthet fényt deríteni a jövő problémáira, és megérteni, pontosan mi is a tét. A politikaelmélet ezenfelül olyan módszereket is kínál a világról való gondolkodáshoz, amelyek segítségével a diskurzus szintjét a kinyilatkoztatások és előítéletek szintje fölé emelhetjük. Az én felfogásom szerint *a politikaelméletben az a legjobb, hogy átfogó képet ad a politika rengetegéről,* amelyben más megközelítések esetleg eltévednek a fák közt (vagy fennakadnak az ágakon). *Esetünkben ez elengedhetetlen ahhoz, hogy könyvünk tárgyában igazságot tegyünk.* Ha úgy gondoljuk, hogy a technológia alapvető befolyással lehet az emberi létállapotra, akkor ezt a befolyást is az alapoktól kezdve kell vizsgálnunk. Ezért *ez a könyv a politika négy legalapvetőbb fogalma köré épül:*

- Hatalom: Hogyan uralkodik az erős a gyengén?
- Szabadság: Mi megengedett, és mi tilos?
- Demokrácia: Hogyan uralkodhat a nép?
- Társadalmi igazságosság: Mik a kötelességeink egymás iránt?

A politikaelmélet azért is hasznos, mert a segítségével nemcsak a politikáról tudunk kritikusan gondolkodni, hanem arról is, *ahogyan* a politikáról gondolkodunk és beszélünk. Másfelől viszont azt, *amit a politikáról mondani akarunk, olykor behatárolja a rendelkezésünkre álló szűkös szókészlet.* Egyes dolgok kimondhatatlannak vagy elgondolhatatlannak tűnnek, mert a közös fogalomkészletben még nem fejlődött ki a kifejezésük módja. (Jó párhuzam

ehhez az utóbbi fél évszázad egyik leggyorsabban fejlődő innovációs területe, a befektetési eszközök és pénzügyi technológiáké. Az angol nyelvű szakirodalmat gyakran nem tudjuk lefordítani, mert a magyarban még nem léteznek az új fogalmak, s a hazai gyakorlatban még bizonyos eszközök és technológiák sem jelentek meg – Osman P.) A politika szempontjából ez annyit jelent, hogy még ha tisztán látnánk is a jövőt, esetleg nem lennének meg az eszközeink a leírására. *Ezért korlátozódik oly gyakran a jövőről alkotott vízióknak annak a világnak a felturbózott változatára, amelyben jelenleg élünk.* 'Ha az emberektől kérdezném meg, mit akarnak – mondta Henry Ford –, azt felelnék, hogy gyorsabb lovakat.' Ford megértette, milyen nehéz elképzelni olyan rendszert, amely radikálisan eltér a miénktől.' – Akár 60 éve is ki álmódott volna arról a digitális platformról és annak képességeiről, amely ma szinte már minden gyerek zsebében is ott lapul?

A következő gondolatmenet tárgya „*A technológia politikája*”. Ebből idézve:

„Az új technológiák lehetővé teszik, hogy megtegyünk olyasmit, amire korábban nem voltunk képesek, illetve megkönnyítik olyan cselekvések elvégzését, amelyekre korábban is képesek voltunk. *Alapjában véve ebben áll a társadalmi jelentőségük.* A technológia által teremtett lehetőségek a legtöbb esetben nem bírnak komoly jelentőséggel, *némelyik újításnak azonban mélyreható következményei lehetnek.* (S amint utaltunk rá: bőven megeshet, hogy a technológia születésekor még semmi sem jelzi leendő társadalmi fontosságát. Kiváló példa erre az exponenciálisan felemelkedő közösségi hálók, amelyek politikai potenciálja kezdetben sejthető sem volt, később azonban nagyon is megmutatta magát, s azóta is folyamatosan növekszik – Osman P.) *Az innováció gazdasági következményei gyakran politikai választ tesznek szükségessé.* Az új technológiák azonban morális problémákat is felvethetnek.” Susskind számos példát hoz, köztük igencsak meredeket is.

„*Egyes technológiák 'eredendően politikusak'* abban az értelemben, hogy 'bizonyos politikai viszonyok' megléte szükséges hozzájuk, vagy legalábbis erősen kompatibilisek azokkal.” Susskind az atomenergia-rendszer bevezetését hozza például, valamelyest vitatható állítással. „Léteznek olyan *technológiák is, amelyek nem eredendően politikusak,* a kontextusuk azonban azzá teszi őket.” Lőfegyvertartás és annak szabályozása a példa. „A technológia és a politika közötti utolsó, kevésbé feltűnő összefüggés az, hogy a *találmányaink hajlamosak beszivárogni a politikai és szellemi életbe.*” – Valójában a korábbi korok fejlődési üteme aligha hasonlítható e maihoz és a várhatóan rá következőhöz – legalábbis addig nem, amíg az exponenciális gyorsulást valami meg nem törli. Azt pedig már most látjuk, mennyire felforgatóak korunk meghatározó technológiái szinte minden területen, beleértve a világról alkotott felfogásunkat, annak politikai megnyilvánulásait és hatásait is.

Ez a könyv a digitális technológiáról szól, és úgy tűnik, hogy *ezek a technológiák nem pusztán eredendően politikusak, hanem egyenesen hiperpolitikusak.* Ugyanis a politikai élet két legalapvetőbb összetevőjét érintik: az információt és a kommunikációt. Minden politikai rend koordinációra, kooperációra vagy kontrollra épül. A közösségi életet lehetetlen megszervezni, ha akár az egyik is hiányzik. És egyikük sem lehetséges olyan rendszer nélkül,

amely az információcserét szolgálja, akár a hétköznapi emberek, akár az uralkodók és az uraltak között. Épp ezért annyira fontos a nyelv. *A politika nyelv nélkül nem csupán 'leírhatatlan', de egyenesen 'lehetetlen' volna.* (A nyelvnek van egy sajátos, politikailag is meghatározó szerepe, amelyet hajdan így foglaltak össze: 'nyelvében él a nemzet'. A politika eszköztárának kritikus jelentőségű része a tömegek alakítása, s ebben megjelenik a nyelv szerepének egy újabb dimenziója. A kifinomult nyelvhasználat mind a közlőnél, mind a befogadónál fejleszti azok gondolkodási képességét és készségét, szellemi igényességét, mindezzel azok intelligenciáját. Érdekes lehet ebből a szempontból végiggondolni a mai tömegmédiá politikai hatását – Osman P.) *A nyelv azonban önmagában még nem elég. A fejlettebb politikai közösségeknek képesnek kell lenniük hatalmas mennyiségű információ feldolgozására is. Ha kormányozni akarunk egy nemzetet, előbb meg kell ismernünk.*"

„Nem tűnik véletlen egybeesésnek, hogy az első nagy civilizációk az írás feltalálásával egy időben fejlődtek ki. [A sumerek ékírásos agyagtáblái] nem csupán feljegyezték a kereskedelmet és a bürokráciát, de ezek tették egyáltalán lehetővé azokat. A többi ókori civilizáció is az írás, az információk begyűjtésének, tárolásának, elemzésének és kommunikálásának akkor ismert legfejlettebb eszköze révén jött létre. Korunkhoz közelebbi példát is találunk: a legelső gépi adatfeldolgozó rendszereket is azért fejlesztették ki, hogy a kormányok értelmezni tudják az összegyűjtött információkat.”

„*A múlttól a jövő felé fordulva azt a kérdést is fel kell tennünk, hogy a transzformatív digitális technológiák – információs és kommunikációs technológiák – miként hatnak majd a mi politikai rendszerünkre. Ez ennek a könyvnek a központi kérdése.*

A könyv szerkezete: „Az I. rész fekteti le az alapokat. Felvázol egy víziót a jövőről, amelyet három alapvető jellemző fog meghatározni. Az elsőt az egyre több mindenre képes rendszerek jelentik (1. fejezet). A második az egyre inkább integrált technológia, amely a fizikai és épített környezetbe ágyazódva szünet nélkül körülvesz bennünket (2. fejezet). A harmadik az egyre inkább számszerűsített társadalom (3. fejezet). A 4. fejezet a digitális életvilág által felvetett politikai és szellemi kihívásokat, valamint azokat az elméleti eszközöket vizsgálja, amelyek e kihívások leküzdéséhez a rendelkezésünkre állnak.

A II. rész témája a hatalom jövője. Alapvetése, hogy bizonyos technológiák óriási hatalom forrásai lesznek a digitális életvilágban (5. fejezet). E technológiák némelyike úgy gyakorolja majd hatalmát, hogy valamilyen erőszakot alkalmaz az emberekkel szemben (6. fejezet). (Ehhez egy sajátos magyarázat kapcsolódik, amely sokkal inkább a társadalom érdekében beprogramozott fékekkel, mintsem a technológia erőszaktételével példálózik. Mintha valami disztópikus aggodalom érződne a gépekkel szemben, ami felbukkan a következőkben is – Osman P.) Mások hatalma a megfigyelésben nyilvánul meg, azáltal, hogy összegyűjtik és tárolják a személyes adatainkat, esetleg előre megjósolják a viselkedésünket (7. fejezet). Megint más technológiák hatalma az érzékelésünkre terjed ki. Ezek megszürik, hogy mit

tudjunk meg a külvilágról, ezáltal sokkal nagyobb mértékben meghatározzák politikai nézeteinket, irányítják a gondolkodásunkat, felcsigázzák érzelmeinket és mozgósítják előítéleteinket, mint a megelőző korok médiamoguljai (8. fejezet).

A hatalom e három formája – az erőszak, a megfigyelés és az érzékeléskontroll – egyidős magával a politikával. Az újdonság az, hogy *a digitális technológia olyan potenciállal ruházza fel ezeket, amely messze felülmúlja az emberiség által eddig ismert minden hatalmi eszköz lehetőségeit.* Ennek fő következménye a politikára véleményem szerint az lesz, hogy azok, akik ezeket a hatalmi technológiákat ellenőrzik, *egyre nagyobb mértékben lesznek képesek ellenőrizni minket is.* Ebből valószínűleg két csoport húzza majd a legnagyobb hasznot: az állami szervek és a nagy techcégek. *Ez lesz a 9. fejezet témája.* (Érdekes párosítás: a klasszikus ellenszenv az állammal szemben, s egy újkeletű, megalapozatlannak aligha mondható aggodalom a techcégek már most is bontakozó hatalomátvétele fölött – Osman P.)

A hatalom természetének ez a megváltozása a politika világának valamennyi aspektusára hatással lesz. A III. rész ezt a szabadság vonatkozásaiban vizsgálja. Egyrészt az új találmányok lehetővé teszik, hogy egészen új módokon gondolkodjunk és cselekedjünk, az alkotás, az önkifejezés és kiteljesedés izgalmas új formáit indítva útjukra. Másrészt nagy valószínűséggel arra számíthatunk, hogy *radikális mértékben meg fog nőni az állami szervek kapacitása a törvények végrehajtására, és ennek megfelelően sokkal kevesebb mindent úszhatunk meg.* Röviden, a digitális életvilág olyan *rendfenntartó rendszerek* otthona lesz, amelyek vitathatatlanul túlságosan hatékonyak lesznek az esendő emberekhez képest, akik felett örködnek (10. fejezet). (Az államfóbia remek megnyilvánulása. Az érem eme oldala valóban adhat okot aggodalomra – ezzel viszont eleve le is mondunk a politika jövőbeni hatékonyságáról. Végül is, egyebek közt épp az lenne a dolga, hogy ne engedjen egy digitálisan feltuningolt rendőrállamot uralomra jutni. Másrészt, épp ez az itt aggodalommal övezett fejlemény hordja magában a sokkal hatékonyabb bűnmegelőzés és bűnüldözés ígérését, ami egyértelműen érdekében áll a társadalomnak. Az állam szükségességét részben épp ez indokolja – Osman P.)

Mi több, *legféltebb szabadságjogaink* – többek között a gondolkodás-, a szólás-, az utazási és a gyülekezési szabadság – *köziül egyre többet és egyre nagyobb mértékben bízunk magánkézben lévő techcégekre:* ezek mérnökei és jogászhai fogják megtervezni és működtetni azokat a rendszereket, amelyekben keresztül ezek a szabadságjogok kifejezésre jutnak. A szólásszabadság tekintetében a közösségi médiumok és kommunikációs platformok korlátozásaira leszünk utalva; gondolataink szabadsága a hírek és keresőalgoritmusok megbízhatóságától függ majd; morális autonómiánkat pedig azok ítélete fogja meghatározni, akik eldöntik, mit tehetünk meg digitális rendszereikben és mit nem. Erről szól a 11. fejezet. [Fentebb idéztük Hannah Fry bölcs megállapítását: a techcégek szolgáltatásaiért bizony a szabadságunk darabjaival fizetünk. Ám hogy mi bízunk-e ezt rájuk? Nevezhetjük szerves fejlődésnek, vagy hogy ők csaltak csapdába, de tény például, hogy ha vásárolni akarunk, a kínálathoz egyre inkább már csak az internet útján férünk hozzá – a gépek pedig szorgo-

san feljegyzik vásárlói jellemzőinket és adatainkat. Postai szolgáltatások helyett levelező- és üzenőrendszereket használunk, mert az általuk nyújtott kényelem és gyorsaság egyszerűen ellenállhatatlanná teszi őket – azok pedig „Számon tarthatják, mit telefonoztam / s mikor, miért, kinek. / Aktákba írják, miről álmodoztam / s azt is, ki érti meg.” (József Attila: Levegőt) Folytathatjuk az egyre inkább minden más helyébe lépő online művelődéssel, szórakozással és egyebekkel. Valóban rájuk bízunk magunkat, vagy horoggal és úszóval együtt benyeltük a csalit? Ráadásul Susskind a gondolataink szabadságáról és a morális autonómiánkról szólva itt nem is említi, mekkora hatása van mindebben annak, hogy ezek a digitális rendszerek – valójában persze azok működtetői – határozzák meg igen nagy részben, hogy milyen szellemi táplálékhoz, értékrend- és gondolkodásmód-formáló ráhatásokhoz jutunk. Ez annál is fontosabb – veszélyesebb –, mert ezeket a ráhatásokat gyakran remek technikával rejtve küldik ránk, úgy, hogy ezt többnyire fel sem fogjuk. Hatalmas, és exponenciálisan növekvő politikai potenciál van ebben is – Osman P.)

Nézetem szerint a *politikai és technológiai elitek hatalmának növekedése szükségessé teszi a polgárok hatalmának párhuzamos növekedését arra vonatkozóan, hogy felelősségre tudják vonni ezeket az eliteket.* Erre koncentrálok a IV. rész, amely a demokrácia jövőjével foglalkozik. Több módot is kínál a demokrácia átalakítására, vagy a nagyobb mértékű emberi részvétel révén, a közvetlen, a *deliberatív* vagy a *wikidemokrácia* által, vagy nagyobb gépi részvétel révén, az *adatdemokrácia* vagy az *MI-demokrácia* formájában (12. és 13. fejezet). (Milyen nagy kár, hogy az ellenérdekeltek ezt aligha fogadják majd megadóan – minden bizonnyal ez lesz a politika egyik nagy csatateré. Susskind e részben nagyon tanulságos áttekintést ad a demokrácia fejlődéstörténetéről, de az itt említett aggályt nem oszlatja el – Osman P.)

Az V. részben a *társadalmi igazságosság jövőjével foglalkozunk.* Meggyőződésem, hogy a *digitális életvilágban központi szerep jut majd az algoritmusoknak* a fontosabb társadalmi javak, úgymint a munka, a hitel, a lakhatás és a biztosítás elosztásában (14. fejezet). (Ismét itt a kérdés: vagy disztópiáról beszélünk, amelyet „algoritmusok” uralnak, vagy a hatalom valódi birtokosai programozzák azokat. Ez áll az itt következőkre is, majd jön a várható nyers valóság – Osman P.) Arra is egyre nagyobb mértékben használnak majd algoritmusokat, hogy osztályozzanak, értékeljenek, pontozzanak, majd státus és megbecsültség alapján *társadalmi hierarchiákba soroljanak minket* (15. fejezet). Ki lesz látható, és ki marad láthatatlan? Ki válik népszerűvé, és kit felejtenek el? Ki az, aki számít, és ki az, aki társadalmi értelemben nem is létezik? Ezek az elismerés fontos kérdései. (Remek példák, már ma is aktuálisak! Itt vannak az internet újfajta sztárjai, az 'influenzerek', szerepük szerint talán magyaríthatók terelőknek. Státusukról, megbecsültségükről nem algoritmusok döntenek – hacsak azok urai le nem tiltják őket –, hanem hogy ők mennyire képesek magukra vonni a figyelmet és a rajongást, s a célközönség a maga kevéssé racionális módján mennyire ragad rájuk. Ugyanez érvényes a közélet szinte minden szereplőjére, legfeljebb azzal a különbséggel, hogy milyen érdekek mentén mennyi támogatást kapnak a szerepléshez.

Susskind algoritmusai itt inkább csak figyelhetik és rögzíthetik a tényeket. Az influenszer példájánál maradva pl. érdemes-e hirdetni az ő oldalán, vagy a közéletet tekintve, hogy milyen politikai potenciál várható valakitől – Osman P.) Az elosztás és az elismerés egyaránt nélkülözhetetlen elemei a társadalmi igazságosságnak, és eddig mindkettőt a piac, az állam és a társadalom határozta meg. *A digitális életvilágban a társadalmi igazságosság kérdései nagyrészt azoknak a döntéseitől függenek majd, akik a releváns algoritmusokat felügyelik.* – Ez végre tiszta beszéd!

Susskind olykor érthetetlenül keveri a programozót a programmal, s ez azért figyelemre méltó, mert mintha ebben az emberek félelme tükröződne a „gépek világától”: *„A digitális életvilág az igazságtalanság új, eddig ismeretlen formáinak is teret ad majd.* (Példák következnek gépi rendszerek téves döntéseire, pl. hangfelismerő rendszerek, amelyek nem működtek a nőknél, mert addig csak férfihangokat 'hallottak' – Osman P.) Ezek a való életből származó példák, és csupán a kezdetet jelentik. Eddig csak emberek alázhattak meg és nézhettek le minket. Mostantól nem így lesz. Ennek pedig *mélyreható következményei lesznek a társadalmi igazságosságra nézve* (16. fejezet).” – Valójában egészen másról van szó: itt semmi új sem állt elénk, csak a rendszerek programozása „gépesítette” a korábbi előítéleteket, vagy épp rosszul működtek, a megalázás pedig nem tőlük, hanem a programkészítőktől származik.

„Alapos okunk van azt hinni, hogy *a digitális életvilág óriási gazdasági egyenlőtlenségeket is teremthet szegények és gazdagok között*, különösen mivel egyre több, korábban emberek által végzett feladatot látnak el digitális rendszerek, ami hatalmas méretű technológiai munkanélküliséget eredményezhet (17. fejezet). (Több ez egyenlőtlenségnél! A profitorientált gazdasági paradigma keretei között társadalmi alapproblémává válhat, hogy minden valószínűség szerint erősen növekedhet azok száma, akiket a robotizáció kiszorít a munkaerőpiacról. A folyamat vertikálisan is működni fog: minél intelligensebb lesz az MI, a munkaerőpiac annál több területén válhat az ember versenytársává – Osman P.)

A 18. fejezet annak az aggodalomnak ad hangot, hogy *a jövő gazdasága csak a produktív technológiák tulajdonosai alkotta elitnek kedvez majd*, míg a küszködve élő többség csak a torta egyre zsugorodó szeletéért harcolhat. Én ezt vagyonciklonnak nevezem. És azt javaslom, hogy ezt elkerülendő, *felül kell vizsgálnunk magának a tulajdonnak a fogalmát.* (Érdekes felvetés. Vagy azáltal érik el, hogy „a Föld fog sarkából kidőlni” ami eléggé átrendezné a világot, vagy jogállami keretek között. Utóbbi esetben a nyers valóság, hogy a jogot az erősek alkotják mindenki számára, s vajon azok mennyire fordulnak saját érdekeik ellen? – Osman P.)

Az e könyvben megfogalmazott legfőbb veszély az lesz, hogy fokozatosan és kezdetben talán észrevétlenül egyre nagyobb mértékben alá leszünk vetve olyan digitális rendszereknek, amelyeket nem is igen értünk, nemhogy irányítani tudnánk azokat. Így aztán azok kegyeire leszünk utalva, akik irányítják ezeket a rendszereket. (Igen, ez így pontos: nem a bot fenyeget, hanem aki fogja – Osman P.) A 19. fejezetben *két módot ajánlok ennek elkerülésére.* Az első

az átláthatóság: *annak biztosítása*, hogy azok, akiknek hatalmukban áll befolyásolni alapvető szabadságjogainkat vagy a demokratikus folyamatokat, illetve döntő befolyást gyakorolni a társadalmi igazságosságot érintő ügyekre, semmiképp se tevékenykedhessenek a sötétben. A másodikat úgy nevezem, a *hatalmi ágak újfajta szétválasztása*: annak biztosítása, hogy egyetlen szervezet se rendelkezessen egynél több felett az erőszak, a megfigyelés és az érzékeléskontroll közül, és egyik felett se tehessen szert monopóliumra. (Szép, jogos célok: csak honnan lesz erő a megvalósításukra? – Osman P.)

Végül röviden kitekintek a digitális életvilág utáni korra, amikor a világ már annyira átalakul, hogy maga a politika fogalma fogja elveszíteni a jelentését (20. fejezet)."

Dr. Osman Péter